

โลกธรรม : การสนองตอบในสังคมปัจจุบัน

Worldly Conditions : The Society's Response

พระมหาชวน ชวนปัญโญ (อัสวภูมิ)*

วัดปทุมวนาราม

Phramaha Chuan Chawanaphanyo (Assawapoom)

Pathumwanaram Monastery, Bangkok

Received: 11/12/2022

Revised: 25/12/2022

Accepted: 29/12/2022

DOI: 10.14456/jdl.2022.17

Corresponding Author Email: shuanshai840@gmail.com*

Cite: Assawapoom, P. C. C. (2021). Worldly Conditions: The Society's Response.

Journal of Dhamma for Life, 28(4), 14-27.

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโลกธรรมในมิติของการสนองตอบในสังคมปัจจุบันในสังคมยุคปัจจุบัน โลกธรรมถือว่าเป็นธรรมประจำโลกที่มนุษย์ทุกคนจะต้องได้ประสบพบเจอ การดำรงชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน พระพุทธศาสนามีหลักธรรมและคำอธิบายเกี่ยวกับปัญหาทางโลกที่เป็นปกติวิสัย ประสบการณ์ชีวิต สอนให้มนุษย์ต้องยอมรับสภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากโลก ธรรมทั้งหลายกับตนเองให้ได้ โลกธรรมทั้ง 8 ประการนี้ ฝ่ายหนึ่ง จะทำให้เกิดความอยากได้ ความอยากมีความอยากเป็น ความพยายามที่จะให้มีให้เกิดขึ้นโดยไม่มีขอบเขตจำกัด เมื่อได้มาแล้วก็มักจะหลงมัวเมา ลืมตัวเกิดความประมาท คือ เมื่อมีลาภ มียศ มีสรรเสริญ มีความสุข ก็จะหลงมัวเมา หยิงพองลำพองตัว ไม่รู้ประมาณของตน อีกด้าน โลกธรรมฝ่ายตรงกันข้าม คือ อนิฏฐารมณ์ เป็นสิ่งที่ไม่มีบุคคลใดปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นกับตน เพราะต้องการที่จะประสบความสุขเท่านั้น ธรรมประจำโลก ได้แก่ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข และทุกข์ ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เมื่อโลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์เข้ามาสัมผัสกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ว ก็ย่อมจะได้รับแต่ความทุกข์อันไม่น่าปรารถนา ถ้าโลกธรรม 8 ประการเกิดขึ้นมาสัมผัสแล้ว หากคนเราวางใจให้เป็นกลาง ไม่หลงไหลไปตามอารมณ์ของโลกธรรม ชีวิตก็ย่อมจะมีแต่ความสุข เพราะสังคมปัจจุบันต้องการโลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์เท่านั้น เพราะได้ประสบความสุขกายสบายใจ และเลือกที่จะปฏิเสธโลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์ เพราะเมื่อประสบเข้าย่อมมีแต่ความทุกข์กายทุกข์ใจ เมื่อคนใจยุคปัจจุบันเลือกโลกธรรมฝ่าย

อิฏฐารมณ์ และปฏิเสศโลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์ จิตใจย่อมเศร้าหมอง อ่อนแอ การฝึกวางใจตามหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จึงสำคัญ เพราะจะทำให้จิตใจคนในสังคมยุคปัจจุบันมีเกาะกำบังเมื่อจิตใจประสบโลกธรรมฝ่ายที่ไม่น่าปรารถนา

คำสำคัญ: โลกธรรม; การสนองตอบ; สังคม

Abstract

This academic article aims to study worldly conditions in term of the society's response. Today's society the ways of the world is considered to be the worldly Dharma that all human beings must experience. The life of people in modern times Buddhism has doctrinal principles and explanations about inherent worldly problems. Life experience teach human beings to accept the conditions and events that arise from all worldly things with oneself. These eight worldly things, on the one hand, will cause cravings, desires, and attempts to make them happen without limited scope. When they get it, they tend to become obsessed with forgetfulness and negligence. That is, when they have fortune, honor, praise, and happiness, they will become ignorant, arrogant and inflated. On the other hand, the worldly opposite, namely "Anitaram" is something that no person desires to happen to oneself because they want to experience happiness only. The Dhamma of the world are wealth, degradation, rank, degradation, praise, gossip, happiness and suffering. When the secular world of the undesirable nature comes into contact with the eyes, ears, nose, tongue, body, and mind, one will experience unwelcome suffering. If people trust to be neutral not obsessed with the mood of Lokadhamma will always be happy because today's society only needs the worldly morality. They have experienced happiness and chooses to reject the worldly nature because when experiencing it, there will be only physical and mental suffering. When people's denied the world of morality and adopted the secular world the mind becomes dull and weak. It is important to practice trusting according to the principle of impermanence, dukkha, and selflessness because it will make the minds of people in modern society a shelter when their minds experience the undesirable world of Dharma.

Keyword: Worldly Conditions; Response; Society

1. บทนำ

โลกธรรมถือว่ามีความเกี่ยวข้องกันกับสังคมของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้มาทุกยุคทุกสมัย เป็นสิ่งที่ยังบุคคลให้เป็นไปตามแนวทางของหลักการนี้ ไม่ว่าจะชอบใจหรือไม่ชอบใจก็ตาม ข้อแตกต่างที่พบเห็นได้ คือ ใครจะประสบมาก จะประสบน้อย จะช้าหรือจะเร็ว สังคมในปัจจุบันนี้ที่เต็มไปด้วยการยินดีปรีดาในฝ่ายอิฏฐารมณ์ คือ ฝ่ายเป็นที่น่าพอใจเป็นที่รักเป็นที่ปรารถนา อันตรงกันข้ามกันนั้น คือ ความเกลียดชังไม่ชอบใจในฝ่ายอนิฏฐารมณ์ ส่วนอาการอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลขึ้นอยู่กับโลกธรรมเกิดขึ้นจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วแปรเปลี่ยนตามกันไปตามเหตุปัจจัยตามเหตุการณ์ในขณะนั้น ในมงคลสูตร ท่านก็กล่าวเอาไว้ว่า จิตของผู้ใดอันโลกธรรมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว 1 ไม่เศร้าโศก 1 ปราศจากอริ 1 เป็นจิตเกษม 1 นี่เป็นอุดมมงคล (กรมการศาสนา, 2525: ขุ.ขุ. ไทย 25/6/3)

โลกธรรมเมื่อเกิดขึ้นภายในจิตของใครแล้ว หากผู้ใดเป็นผู้มั่นคง ไม่สะทกสะท้านในโลกธรรมารมณ์แล้ว ย่อมเป็นผู้ที่มีจิตสูงวางใจเป็นกลางอุเบกขาได้ ปัจจุบันผู้คนหลงมัวเมาอยู่กับกระแสของโลกจนหลงลืมหันกลับมาพิจารณาโลกธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสิ่งรอบ ๆ ตัวเองทุกขณะที่ใช้ชีวิต หากพิจารณาโลกธรรมที่เกิดขึ้นกับชีวิตอยู่ทุกขณะ โดยไม่หลงวิ่งไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ของตนเองจนเกินไปแล้ว (กัลยาณมิตรเพื่อแท้สำหรับคุณ, 2565) หันมาศึกษาโลกธรรมและนำมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันก็จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองที่เป็นคนในยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งต่างพากันแข่งขันมุ่งตามหาความสำเร็จตามกิเลสของตนเอง จนลืมพิจารณาโลกธรรมว่า เมื่อมีลาภก็เสื่อมจากลาภนั้นได้ มียศก็สามารถถูกถอดจากยศนั้นได้ มีคนสรรเสริญก็มีคนนิทาได้ มีความสุขก็มีความทุกข์ได้ เช่นไรก็เช่นนั้น เป็นธรรมดาของโลก

2. ความหมายของโลกธรรม

โลกธรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นสิ่งธรรมดาของโลก, เรื่องของโลก, ความเป็นไปตามคติธรรมดา ซึ่งหมุนเวียนมาหาสัตว์โลกและสัตว์โลกก็หมุนเวียนตามมันไป ได้แก่ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นิทา ความสุข ความทุกข์ โดยสรุปก็แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่เป็นอิฏฐารมณ์ คือ ส่วนที่น่าปรารถนา 1 ฝ่ายที่เป็นอนิฏฐารมณ์ คือ ส่วนที่ไม่น่าปรารถนา 1

โลกธรรมเหล่านี้ ย่อมเกิดขึ้นทั้งแก่ปุถุชนผู้มิได้เรียนรู้และแก่อริยสาวกผู้ได้เรียนรู้ต่างกันแต่ว่า คนพวกแรกย่อมไม่รู้เห็นเข้าใจตามความเป็นจริง ลุ่มหลง ยินดียินร้าย ปลอ่ยให้โลกธรรมเข้าครอบงำง่ายย่ำยีจิต

พยุบเรื่อยไปไม่พ้นจากทุกข์ มีโสกะปริเทวะ เป็นต้น ส่วนอริยสาวกผู้ได้เรียนรู้ พิจารณาเห็นตามเป็นจริงว่า สิ่งเหล่านี้ทุกอย่างก็เกิดขึ้นแก่ตน ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไม่หลงใหล มัวเมาเคลิ้มไปตามอิฏฐารมณ์ ไม่ชุ่มมัวหม่นหมอง คลุ้มคลั่งไปในเพราะอนิฏฐารมณ์ มีสติดำรงอยู่ เป็นผู้ปราศจากทุกข์ มีโสกะ ปริเทวะ เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559: 297)

อิฏฐารมณ์ แปลว่า อารมณ์ หรือสิ่งที่น่าปรารถนาน่าพอใจ ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข, ตรงข้ามกับ อนิฏฐารมณ์

อนิฏฐารมณ์ แปลว่า อารมณ์หรือสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาไม่น่าพอใจ ได้แก่ ความเสื่อมลาภ ความเสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ตรงข้ามกับ อิฏฐารมณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

โลกธรรม 8 หมายถึง ธรรมดาของโลก เรื่องของโลก ธรรมดาของโลกที่ครอบงำสัตว์โลกและสัตว์โลกต้องเป็นไปตามธรรมดานี้ 8 ประการ อันประกอบด้วย โลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณ์ คือ พอใจของมนุษย์ เป็นที่รักเป็นที่ปรารถนา ลาภ หมายความว่า ได้ผลประโยชน์ ได้มาซึ่งทรัพย์ ยศ หมายความว่า ได้รับฐานันดรสูงขึ้น ได้อำนาจเป็นใหญ่เป็นโต สรรเสริญ คือ ได้ยิน ได้ฟัง คำสรรเสริญคำชมเชย คำยกย่อง เป็นที่น่าพอใจ สุข คือ ได้ความสบายกาย สบายใจ ความเบิกบาน บันเทิงใจเรงใจ โลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์ คือ ความไม่พอใจของมนุษย์ ไม่เป็นที่ปรารถนา เสื่อมลาภ หมายความว่า เสียลาภไป ไม่อาจดำรงอยู่ได้ เสื่อมยศ หมายถึง ถูกลดอำนาจความเป็นใหญ่ นินทาวาร้าย หมายถึง ถูกตำหนิติเตียนว่าไม่ดี ถูกติฉินนินทา หรือถูกกล่าวร้ายให้เสียหาย ทุกข์ คือ ได้รับความทุกข์ทรมานกาย และทรมานใจ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

คำว่า "โลกธรรม" แปลว่า ธรรมะประจำโลก แต่ถ้าแปลอย่างนี้ อาจชวนให้เข้าใจผิดคือให้เห็นไปว่า โลกธรรมเป็นข้อปฏิบัติของชาวโลก เพราะคำว่า "ธรรม" ในความรู้สึกของคนทั่วไปนั้น ถือว่าเป็นความดีทั้งนั้น แต่ในทางภาษาบาลีซึ่งเป็นที่มาของภาษา คำว่า "ธรรม" แปลได้หลายอย่างมาก คำว่า "โลกธรรม" นี้ ถ้าจะแปลให้ตรงกับความมุ่งหมายในที่นี้ ต้องแปลว่า "เรื่องของโลก" ซึ่งเป็นเรื่องราวอันแสนธรรมดาที่เกิดขึ้นประจำโลก ใคร ๆ ก็ต้องประสบพบเจอ จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ โปรดทำความเข้าใจอย่างนี้ก่อน คือ ตามสถานที่ต่าง ๆ นั้นมัน มีเรื่องของมันประจำอยู่แล้ว การเรียนเรื่องของโลกมีประโยชน์มากมายมหาศาล คนที่อาศัยอยู่ในโลกแต่ไม่รู้เรื่องราวที่มาของโลก ย่อมเป็นคนที่ไม่ได้ไปด้วยความทุกข์ เพราะตนเองนั้นต้องการอย่างหนึ่ง แต่โลกกลับมีอย่างหนึ่งให้ ซึ่งไม่ตรงกับความต้องการของตน หรือตนต้องการให้โลกนี้ เป็นอย่างนี้ แต่โลกกลับเป็นไปเสียอย่างนั้น หากเข้าก็ร้องไห้เสียใจเสียใจเป็นทุกข์ และอาจจะปล่อยตนให้ตกไปในทางชั่วเสียได้ การเรียนรู้เรื่องของโลกโดยถูกต้อง เป็นทางที่จะทำให้เรามีความทุกข์น้อยลง และตั้ง

มันอยู่ในความดีได้ เพราะถ้าวางใจได้เสียแล้ว โลกธรรมที่เข้ามากระทบก็จะไม่สามารถทำจิตใจของเราให้มีมลทินมัวหมองได้เลย

3. โลกธรรม 2 ฝ่าย

โลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณ์

เมื่อโลกธรรมฝ่ายที่เป็นอิฏฐารมณ์ที่น่ารัก น่าปรารถนา น่าพอใจ คือ ได้ลาภ มียศ มีสรรเสริญ และมีความสุข เข้ามากระทบ สมควรที่จะรู้จักป้องกันจิตใจของตนเอง ไม่ให้หลงไหลปิติสุขไปกับโลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณ์นั้นจนเกิดความหลงมัวเมาหลงลืมอนิจลักษณะ คือ ความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง แม้แต่โลกธรรมฝ่ายที่เป็นอิฏฐารมณ์ที่กำลังประสบสัมผัสอยู่ หากว่าไม่วางใจในอุเบกขาธรรม หรือสร้างภูมิคุ้มกันสำหรับโลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณ์ดังกล่าว เมื่อโลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณ์มีการเปลี่ยนแปลงไป ก็อาจทำใจยอมรับได้ ทำให้จิตใจต้องกลบกลายได้รับความทุกข์ทรมานอย่างยากยิ่งจะต้านทานได้ (พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ, 2564)

โลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์

เมื่ออนิฏฐารมณ์ ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ คือ ความเสื่อมลาภ ความเสื่อมยศ นินทา และความทุกข์ เข้ามากระทบ ควรจะมีแนวคิดอุเบกขาธรรมเพื่อจัดการกับโลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์เป็นหลักธรรมคู่ตรงกันข้ามกันกับโลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณ์ ควรนำธรรมข้ออนิจลักษณะ คือ ความไม่เที่ยงแท้เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา มาสร้างเสริมกำลังใจให้มีกำลังใจต่อสู้กับโลกธรรมที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจที่กำลังประสบอยู่ โดยแนวคิดที่ว่านี่ก็คือ สรรพสิ่งไม่อาจจะ อยู่ได้ตลอดไป กระทั่งโลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์ที่ตนกำลังเผชิญอยู่นี้ สักวันก็ต้องมีเปลี่ยนแปลงไปได้ (กรมการศาสนา, 2564)

ในโลกธรรม 8 ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ควรพิจารณาว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรรู้ตามความเป็นจริง อย่าให้มันครอบงำจิตใจได้ คืออย่ายินดีในส่วนที่ปรารถนา อย่ายินร้ายในส่วนที่ไม่ปรารถนา

โลกธรรมนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในโลกธรรมสูตรว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โลกธรรม 8 ประการนี้ ย่อมหมุนไปตามโลกและโลกย่อมหมุนไปตามโลกธรรม 8 ประการ 8 ประการเป็นไฉน คือ ลาภ 1 ความเสื่อมลาภ 1 ยศ 1 ความเสื่อมยศ 1 นินทา 1 สรรเสริญ 1 สุข 1 ทุกข์ 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย โลกธรรม 8 ประการนี้แล ย่อมหมุนไปตามโลกและโลกย่อมหมุนไปตามโลกธรรม 8 ประการนี้ ฯ

ธรรมในหมู่มนุษย์เหล่านี้ คือ ลาก 1 ความเสื่อมลาก 1 ยศ 1 ความเสื่อมยศ 1 นินทา 1 สรรเสริญ 1 สุข 1 ทุกข์ 1 เป็นสภาพไม่เที่ยง ไม่แน่นอน มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ท่านผู้เป็นนักปราชญ์ มีสติ ทราบธรรมเหล่านั้นแล้ว พิจารณาเห็นว่ามี ความแปรปรวนเป็นธรรมดา ธรรมอันน่าปรารถนา ย่อมย้ายิจิตของท่านไม่ได้ ท่านย่อมไม่ยินร้ายต่ออนิฏฐารมณ์ ท่านขจัดความยินดีและความยินร้ายเสียได้จนไม่เหลืออยู่ อนึ่ง ท่านทราบทางนิพพานอันปราศจากธุลี ไม่มีความเศร้าโศก เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพย่อมทราบได้อย่างถูกต้อง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โลกธรรม 8 ประการนี้แล ย่อมหมุนไปตามโลก และโลกย่อมหมุนไปตามโลก ธรรม 8 ประการ 8 ประการเป็นไฉนคือ ลาก 1 ความเสื่อมลาก 1 ยศ 1 ความเสื่อมยศ 1 นินทา 1 สรรเสริญ 1 สุข 1 ทุกข์ 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย โลกธรรม 8 ประการนี้แล ย่อมหมุนไปตามโลก และโลกย่อมหมุนไปตามโลก ธรรม 8 ประการนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากก็ดี ความเสื่อมลากก็ดี ยศก็ดี ความเสื่อมยศก็ดี นินทาก็ดี สรรเสริญก็ดี สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี ย่อมเกิดขึ้นแก่ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ย่อมเกิดขึ้นแม้แก่อริยสาวกผู้ได้สดับ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในข้อนี้จะมียะไรแตกต่างกัน มียะไรผิดกัน มียะไรเป็นข้อแตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่งอาศัย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอเนื้อความแห่งภาษิตนี้แจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเถิด ภิกษุทั้งหลายได้สดับต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้วพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากย่อมเกิดขึ้นแก่ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับเขาไม่ตระหนักชัด ไม่ทราบชัดตามความเป็นจริงว่า ลากนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรากี่แต่ว่า ลากนั้นเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ความเสื่อมลาก ... ยศ ... ความเสื่อมยศ ... นินทา ... สรรเสริญ ... สุข ... ทุกข์ย่อมเกิดขึ้นแก่ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เขาไม่ตระหนักชัด ไม่ทราบชัดตามความเป็นจริงว่า ทุกข์นี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่า ทุกข์นั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แม้ลากย่อมครอบงำจิตของเขาได้ แม้ความเสื่อมลาก ... แม้ยศ ... แม้ความเสื่อมยศ ... แม้ นินทา ... แม้ สรรเสริญ ... แม้สุข ... แม้ทุกข์ย่อมครอบงำจิตของเขาได้ เขาย่อมยินดีลากที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมยินร้ายในความเสื่อมลาก ย่อมยินดียศที่เกิดขึ้น ย่อมยินร้ายในความเสื่อมยศ ย่อมยินดี สรรเสริญที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมยินร้ายในนินทา ย่อมยินดีสุขที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมยินร้ายในทุกข์เขาประกอบด้วยความยินดียินร้ายอย่างนี้ ย่อมไม่พ้นไปจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า ไม่พ้นไปจากทุกข์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากย่อมเกิดแก่อริยสาวกผู้ได้สดับ อริยสาวกนั้น ย่อมตระหนักชัดทราบชัดตามความเป็นจริงว่า ลากเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่า ลากนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ความเสื่อมลาก ... ยศ ... ความเสื่อมยศ ... นินทา ... สรรเสริญ ... สุข ... ทุกข์ย่อมเกิดขึ้นแก่อริยสาวกผู้ได้สดับ อริยสาวกนั้นย่อมตระหนักชัด ทราบชัดตามความเป็นจริงว่า ทุกข์นี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่า ทุกข์นั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดาแม้ลากย่อมครอบงำจิตของท่านไม่ได้ แม้ความเสื่อมลาก ... แม้ยศ ... แม้ความเสื่อมยศ ... แม้ นินทา ... แม้ สรรเสริญ ... แม้ สุข ... แม้ ทุกข์ย่อมครอบงำจิตของท่านไม่ได้ ท่านย่อมไม่ยินดีลากที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ยินดีร้ายในความเสื่อมลากไม่ยินดียศที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ยินดีร้ายในความเสื่อมยศ ไม่ยินดีความสรรเสริญที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ยินดีร้ายในนินทา ไม่ยินดีสุขที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ยินดีร้ายในทุกข์ท่านละความยินดียินดีร้ายได้แล้วเด็ดขาดอย่างนี้ ย่อมพ้นไปจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมพ้นไปจากทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความแปลกกัน ผิดกัน แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ

ธรรมในหมู่มนุษย์เหล่านี้ คือ ลาก 1 ความเสื่อมลาก 1 ยศ 1 ความเสื่อมยศ 1 นินทา 1 สรรเสริญ 1 สุข 1 ทุกข์ 1 เป็นสภาพไม่เที่ยง ไม่แน่นอน มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ท่านผู้เป็นนักปราชญ์ มีสติ ทราบธรรมเหล่านั้นแล้ว พิจารณาเห็นว่า มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ธรรมอันน่าปรารถนา ย่อมย้ายิจิตของท่านไม่ได้ ท่านย่อมไม่ยินดีร้ายต่ออนุญฺฐารมณฺ์ ท่านขจัดความยินดีและยินดีร้ายเสียได้จนไม่เหลืออยู่ อนึ่ง ท่านทราบทางนิพพานอันปราศจากธุลี ไม่มีความเศร้าโศก เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ ย่อมทราบได้อย่างถูกต้อง

เทวทัตตสูตร

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาอิสิมกุฏใกล้พระนครราชคฤห์ เมื่อพระเทวทัตต์ หลีกไปแล้วไม่นานนัก ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงปรารภถึงพระเทวทัตต์ ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายเป็นความดีแล้ว ที่ภิกษุพิจารณาความวิบัติของตนโดยกาลอันควร ดูกรภิกษุทั้งหลายเป็นความดีแล้ว ที่ภิกษุพิจารณาความวิบัติของผู้อื่นโดยกาลอันควรดูกรภิกษุทั้งหลาย เป็นความดีแล้ว ที่ภิกษุพิจารณาถึงสมบัติของตนโดยกาลอันควร ดูกรภิกษุทั้งหลาย เป็นความดีแล้ว ที่ภิกษุพิจารณาถึงสมบัติของผู้อื่นโดยกาลอันควร ดูกรภิกษุทั้งหลายพระเทวทัตต์มีจิตอันอสังฆธรรม 8 ประการครอบงำแล้วยังต้องไปบังเกิดในอบาย ในนรกอยู่ชั่วกัลป์ แก้ไขไม่ได้ อสังฆธรรม 8 ประการเป็นไฉน คือ ลาก 1 ความเสื่อมลาก 1 ยศ 1 ความเสื่อมยศ 1 สักการะ 1 ความเสื่อมสักการะ 1 ความปรารถนาลามก 1 ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตต์มีจิตอันอสังฆธรรม 8 ประการนี้แลครอบงำแล้วยังต้องไปบังเกิดในอบาย ในนรกอยู่ชั่วกัลป์ แก้ไขไม่ได้ ฯ (กรมการศาสนา, 2565: อง.ส. 23/95-96-97/122-125)

4. คู่ 4 ของโลกธรรม

เมื่อโลกธรรมที่เป็นฝ่ายอริยธรรมณ์เข้าสัมผัสที่อายตนะส่วนใดส่วนหนึ่งของคนเราไม่ว่าทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่เรียกว่าอายตนะภายในแล้วก็จะประสบกับความสุขบันเทิงเป็นอย่างมาก ซึ่งสวนทางตรงกันข้าม หากว่าโลกธรรมฝ่ายอริยธรรมณ์เข้ามาสัมผัสอายตนะเหล่านั้นบ้าง ความทุกข์ ความโศก ความร่ำไรร่ำพัน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจก็จะเกิดขึ้นทันที โดยโลกธรรมแบ่งออกเป็น 4 คู่ ดังนี้

คู่ที่ 1 มีลาภ กับ เสื่อมลาภ หมายถึง ได้ในสิ่งที่คนเราพอใจ หรือ ได้ในสิ่งที่คนเราน่าพอใจเป็นอย่างยิ่ง ลาภนั้นใคร ๆ ก็ปรารถนา ลาภนั้น ได้มาด้วยความสามารถของตนเองก็มี ได้มาด้วยการไม่คาดหวังก็มี เมื่อได้ลาภเหล่านี้มาก็ย่อมทำให้คนเราดีใจมีความสุขเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกัน หากปรารถนาลาภนั้นแล้วไม่ได้ลาภตามที่หวังเอาไว้ ก็ย่อมจะเกิดความทุกข์ใจเสียใจ หวังมากก็ทุกข์มาก หวังน้อยก็ทุกข์น้อย ไม่หวังก็ไม่ทุกข์เช่น การเล่นพนัน แม้เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง เมื่อถูกรางวัลดีใจ แต่เมื่อไม่ถูกรางวัลก็เสียใจ

การได้มาซึ่งสิ่งอันน่าพึงพอใจ คือ ต้องการปรารถนาสิ่งใด ครั้นได้สิ่งนั้นก็จัดว่าเป็นลาภหรือพูดอย่างชาวบ้านเราว่า ได้ลาภ การได้ที่จัดว่าเป็นลาภนั้น จำเพาะการได้สิ่งอันน่าพึงพอใจของผู้ได้เท่านั้น ถ้าได้สิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจ คือได้ในสิ่งที่ไม่ยักได้ ก็ไม่จัดว่าเป็นลาภ แต่เรียกว่าเป็นกรรม ของสิ่งเดียวกันอาจเป็นลาภสำหรับอีกคนและอาจเป็นความช่วยสำหรับอีกคนก็ได้ เนื่องจากการดำรงชีวิตของคนเราต้องอาศัยเหตุวัตถุเป็นปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต เพราะฉะนั้น คนเราจึงมีความต้องการในลาภเหล่านี้ทุกคน เมื่อได้มา ก็ถือว่าเป็นลาภและรู้สึกหวั่นไหวเพื่อตน ครั้นสิ่งที่ตนได้มามีอันที่จะต้องสูญเสียไป ซึ่งเรียกว่าเสื่อมลาภ จิตใจก็เป็นทุกข์ด้วยความเสียดาย แต่ไม่ว่าใครจะเสียดายหรือไม่ก็ตาม ทุกสิ่งทุกอย่างมันก็ย่อมเป็นไปตามวิถีทางของมัน คือเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป ยากจนแล้วกลับร่ำรวย ร่ำรวยแล้วกลับยากจน มันเป็นไปได้ทั้งนั้น เพราะนั่นเป็นเรื่องของโลก ผู้ที่ศึกษาเรื่องโลกธรรม ย่อมเข้าใจความเป็นจริงว่าการได้มาซึ่งลาภก็ดี การเสื่อมจากลาภก็ดี เป็นธรรมดาของโลก สมบัติกับวิบัติมันเป็นของคู่กัน รู้ตัวอย่างนี้แล้ว ย่อมพยายามประคองใจของตนไม่ให้ทุกข์จนเกินเหตุ และไม่ให้เป็นไปในทางที่ผิด

คู่ที่ 2 มียศ กับ เสื่อมยศ หมายถึง ยศที่ได้มาจากการสั่งสมสร้างผลงาน สร้างคุณงามความดีจนเป็นผลประจักษ์แก่สายตาของผู้มีอำนาจในการแต่งตั้ง การได้มาซึ่งยศย่อมนำมาซึ่งความปาบปลื้มใจทั้งแก่ตนเองและญาติพี่น้อง เพราะการที่ได้ยศมาแต่ละขั้นนั้นก็ต้องใช้เวลาในการทำงานมานานมากพอสมควร การได้ยศมาแบบขาวสะอาดนั้น จะนั่งนอนที่ไหนก็สุขกายสบายใจ ถ้าไม่ได้ทำอะไรเลย ได้ยศมาด้วยการประจบสอพอยนั้นก็ไม่น่าภูมิใจ คนเราเมื่อมียศแล้วก็มีคามหยิ่งพองในยศนั้น ๆ อวดกล้า

อวดแบ่ง พอมียศใหญ่เข้าถ้าไม่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนไม่มีน้ำใจ หลงมัวเมาในยศ ตั้งตนไม่อยู่ในคุณธรรม แล้ว ความเสื่อมยศก็จะเข้ามาเยือนทันที จะทำให้ถูกติฉินนินทา หากผิดมาก ๆ เข้า อาจโดนถอดจากยศได้ ทำให้ได้รับความเสื่อมจากผู้ที่ทำให้ความเคารพนับถือ

ยศในทางพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ 3 อย่าง ยศ คือ ความเป็นใหญ่และความยกย่องนับถือ ในภาษาไทย มักได้ยินว่า เกียรติยศ ซึ่งบางครั้งมากับ อีสริยยศ และอาจจะมีปรีวารยศ หรือ บริวารยศ มาเข้าชุด รวมเป็น ยศ 3 ประเภท (พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 2546) ได้แก่

1. อีสริยยศ หมายถึงความเป็นใหญ่ เช่น ยศทหาร ยศตำรวจ หรือตำแหน่งหน้าที่ปกครองคนอื่นในทางพลเรือน สมณศักดิ์และฐานันดรตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ความเป็นหัวหน้า ความเป็นประมุข หรือแม้แต่ความเป็นผู้มีอิสระแก่ตัว รวมเรียกว่า อีสริยยศ

2. บริวารยศ หมายถึง ความมีพวกพ้อง คือ มีคนรักใคร่เคารพนับถือไม่ว่าจะอยู่ในสถานะไหน ฐานะเพื่อนฝูงหรือผู้ร่วมงานก็ตาม ถ้ามีความรักใคร่เคารพนับถือกัน ก็เรียกว่าเป็นบริวารของกัน ความเป็นคนมีบริวารมาก นับว่าเป็นความเด่นอย่างหนึ่งของคนเรา นี้เรียกว่าบริวารยศ

3. เกียรติยศ หมายถึง ความเป็นคนที่มีชื่อเสียง แต่สำหรับชื่อเสียงที่นับว่าเป็นเกียรติยศนั้น หมายถึงชื่อเสียงที่เกิดจากความดีสมเท่านั้น เช่น เราทำความประโยชน์อย่างยิ่งใหญ่ หรือมีคุณงามความดีที่เป็นที่นิยมของคนทั้งหลาย แล้วผู้คนแซ่ซ้องสรรเสริญ อย่างนี้เรียกว่าเป็นผู้มีเกียรติยศ

ยศ เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งอยู่ภายใต้กฎของความเป็นสิ่งที่เป็นธรรมด่า ๆ คือมีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ มีดับไป เพราะฉะนั้น ผู้มียศในวันนี้ อาจกลายเป็นผู้ที่ไร้ยศในวันหน้าก็เป็นไปได้ และโดยทำนองเดียวกันนี้ ผู้ไร้ยศในวันนี้ ถ้าทำความดีไว้มาก ๆ อาจเป็นผู้มียศในวันหน้าก็เป็นได้ คนที่ไม่ศึกษาเรื่องราวของยศตามความเป็นจริง มักจะกระทำผิดต่อยศได้หลายทาง เมื่อยังไม่มียศก็เร้าร้อนกระวนกระวายเพราะอยากได้ยศ ครั้นเสื่อมยศ ก็เศร้าใจ ประพฤติชั่วช้า ซักตัวออกจากความดี การเข้าใจยศตามความเป็นจริง ย่อมทำให้จิตใจเป็นสุข ไม่เห่อเหิมเสริมตัวเมื่อได้ยศและไม่ต้องเดือดร้อนวุ่นวายจนเกินไปเมื่อเสื่อมยศ

คู่ที่ 3 สรรเสริญ กับ นินทา หมายถึง ตัวเราเองที่ได้แสดงกิริยามารยาทต่าง ๆ ออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อื่น ถ้าเราทำดีมีความที่เป็นกันเอง มีน้ำใจ ไม่ถือตัว พุดจามีสัมมาคารวะ ผู้ที่มาพบเราก็ม่อมจะสรรเสริญเราทั้งต่อหน้าและลับหลัง ตรงกันข้าม ถ้าเรามีความประพฤติที่ไม่ดี ไม่เป็นที่น่าพอใจเขา ผู้คนเหล่านั้นย่อมจะนินทาเราให้ได้รับความเสียหาย บางครั้งเราทำดีแต่ไม่ถูกใจเขาก็จะได้รับคำนินทาเช่นกัน เพราะฉะนั้น ควรทำใจให้เป็นกลางไม่หวั่นไหว

สรรเสริญ ได้แก่ การกล่าวถึงความดี เรากล่าวถึงความดีของใคร จะต่อหน้าหรือลับหลังผู้นั้นก็ตาม เรียกว่าสรรเสริญ โดยทำนองเดียวกัน ถ้าใครกล่าวถึงความดีของเรา ก็เรียกว่าเขาสรรเสริญเรา การที่มีผู้สรรเสริญเช่นนี้ เรียกว่า ง่าย ๆ ว่า ได้รับสรรเสริญ

นินทา ได้แก่ การพูดถึงความไม่ดีของผู้อื่นในที่ลับหลัง เช่น การพูดถึงความผิดของใครในที่ลับหลังเขา เรียกว่านินทา และผู้นั้นเป็นผู้ถูกเรานินทา ถ้ามีใครพูดถึงความไม่ดีของเราในที่ลับหลังเรา นั่นก็เรียกว่าเขานินทาเรา และเราเป็นผู้ถูกเขานินทา ทั้งนี้ ต้องเข้าใจด้วยว่า การพูดที่เป็นการนินทานั้น หมายถึง การพูดด้วยเจตนาจะประจานความไม่ดีของเขา แต่ถ้าพูดเพื่อการอย่างอื่น การสรรเสริญเป็นที่พอใจของผู้ได้รับ เพราะทำให้ใจเขาเบิกบานมีความสุข ส่วนการนินทาไม่มีใครชอบ คือ ไม่มีใครอยากจะทำให้คนอื่นมานินทาตัวเอง แต่เป็นธรรมชาติของโลกอีกเหมือนกันที่คนเราทุกคนจะต้องถูกโลกธรรมทั้งสองอย่างมากระทบใจ ไม่มีใครเลยที่ได้รับแต่สรรเสริญอย่างเดียว และก็ไม่มีใครอีกเหมือนกันที่ถูกนินทาโดยส่วนเดียว แม้แต่พระพุทธเจ้าผู้สิ้นกิเลสแล้ว ก็ยังไม่พ้นจากคนนินทา

คนที่ไม่ศึกษาเรื่องโลกธรรม เมื่อได้รับสรรเสริญย่อมมัวเมาประมาทในการใช้ชีวิต และเมื่อถูกนินทาย่อมทุกข์ขำระกำใจ แต่ผู้ที่ได้ศึกษาโลกธรรมเข้าใจตามความจริงย่อมเป็นผู้มีสติ คอยตักเตือนตนไม่ให้หวั่นไหว ในเมื่อถูกนินทา หรือได้รับการสรรเสริญ

คู่ที่ 4 ความสุข กับ ความทุกข์ ได้แก่ ความทุกข์ คือ สภาวะที่ร่างกายและจิตใจทนได้โดยยาก เพราะเมื่อความทุกข์เข้ามากระทบแล้ว ย่อมได้รับความเดือดร้อนใจ จริงแล้วในโลกนี้ไม่มีความสุขเลย เพราะทุกอย่างในโลกล้วนเป็นตัวยุข ที่เราเรียกว่า ความสุข ๆ นั้น เป็นเพราะว่า ความทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้น มันลดน้อยถอยลงไปนั่นเอง ความทุกข์ที่คนเราประสบกันมาก ๆ ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความร่ำไรรำพัน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ ความประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจ ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก ประารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นความทุกข์ก็เกิดขึ้น ถ้าหากสิ่งเหล่านี้ไม่เกิดกับตัวเรา เราก็จะเข้าใจว่านั่นเองคือความสุข หากวางได้แล้วความสุขก็จะเกิดมีเช่นกัน ท่านจึงไม่ให้หลงกับความสุขจนเกินไป เพราะเมื่อประสบกับความทุกข์แล้วจิตใจจะไม่สามารถทนได้

โลกธรรมคู่นี้เป็นคู่รวมของโลกธรรมเข้าด้วยกันทั้งหมด คือ ความเป็นอยู่ของคนเรานั้น มีอยู่ 2 อย่าง คือ มีความสุขกับมีความทุกข์ แม้โลกธรรม 3 คู่ข้างต้น ถ้าจะว่าถึงผลกันแล้วนั้น ก็รวมลงในข้อนี้ทั้งหมดด้วยเช่นกัน การที่คนเราอยากได้ลาภ อยากได้ยศ อยากได้รับสรรเสริญ ที่แท้ก็คืออยากได้ความสุข และที่พากันไม่ชอบความเสื่อมลาภ ความเสื่อมยศ และการถูกนินทา ที่แท้ก็คือการไม่ชอบประสบความทุกข์

ความสุข และ ความทุกข์ ในโลกธรรมข้อนี้ หมายถึง ความสุขและความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากเหตุ สสารพัด เหตุที่ทำให้เกิดสุข เช่น สุขภาพแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ ร่ำรวย สอบได้ ได้เลื่อนชั้น มีคู่ครองที่ดี เป็นต้น ส่วนเหตุที่ทำให้เกิดความสุข เช่น เจ็บป่วย ถูกจับกุม ถูกฟ้องร้อง สอบตก ถูกด่า พลาดพรากจากของรัก สูญเสียคนรัก ทุกคนชอบความสุข แต่กลับไม่ชอบความทุกข์ ธรรมดาของโลกบังคับการดำรงชีวิตต้อง ประสบกับความสุขบ้างความทุกข์บ้าง ปะปนกันไป แตกต่างกันไปว่าใครจะประสบอย่างไรมากอย่างไร น้อย และอย่างไรจะมาถึงก่อนหรือหลังเท่านั้นเอง สิ่งที่แน่นอนที่สุด คือ ความสุขกับความทุกข์จะ เกิดขึ้นแก่เราสลับกันไปเรื่อย ๆ เมื่อเรามีความสุขก็พึงทราบเสียเถิดว่า หมดความสุขนั้นแล้วความทุกข์ก็ จะเข้ามาแทนที่ และเมื่อเราอยู่ในความทุกข์ก็พึงระลึกผู้มีสติปลอบใจตนเอง ต่อจากความทุกข์นั้นก็จะเป็น ความสุข เช่นเดียวกันกับกลางวันกลางคืนที่เกิดขึ้นสลับกันไปมา เมื่อเราเห็นกลางวันก็รู้ว่าต่อจากกลางวันก็ จะเป็นกลางคืน และเมื่อกลางคืนมาก็รู้ว่ากลางวันก็จะตามหลังกลางคืน ผู้ที่ไม่รับรู้ในโลกธรรมตามความ เป็นจริง ย่อมเกิดความหลงใหลเมื่อได้รับความสุข และเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจเสียใจเผชิญกับความทุกข์

5. โลกธรรมกับการสนองตอบในสังคมปัจจุบัน

โลกธรรมในส่วนของฝ่ายที่เป็นที่น่าชอบใจนั้น คือ มีลาภ มียศ สรรเสริญ และสุข ได้แก่ ประโยชน์ อย่างที่เห็นๆ กันอยู่ เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต การเป็นอยู่ที่ปรากฏทางวัตถุที่เห็นกันได้ เช่น การมี ปัจจัย 4 มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย มีฐานะ มีลาภ มีเกียรติ มียศ มีสรรเสริญ มีชีวิตคู่ครอง ความมี มิตรไมตรี อะไรต่าง ๆ ในชีวิตปัจจุบันนี้ นี่เป็นประโยชน์ปัจจุบัน ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนว่าเป็นจุดหมาย อย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตของคนเราหรือการปฏิบัติตามธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความสำคัญ แต่ มิใช่จุดหมายเดียวเท่านั้นของการมีชีวิต สิ่งที่เป็นหลักประกันชีวิตในเบื้องหน้า หมายถึงสิ่งที่ลึกเข้าไปทาง จิตใจ คือ พ้นจากเรื่องทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การมีฐานะ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ ขึ้นภายนอก แล้วก็มาถึงเรื่องจิตใจ คือคุณธรรมต่างๆ การที่จะมีจิตใจที่สุขสบาย มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ มีศรัทธา มีความ ประพฤติซึ่งทำให้มั่นใจตนเอง มีศีล มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรู้ได้เล่าเรียนศึกษา และมีปัญญา มี ความเข้าใจรู้จักสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ความมีจิตหลุดพ้นจากการถูกบังคับบงการชีวิตด้วยอำนาจ ของความอยากได้ อยากมี อยากเป็น จึงมีจิตใจปลอดโปร่งผ่องใสเบิกบานอยู่เป็นพื้นฐาน เพราะปราศจาก กิเลส

จากการประสบกับโลกธรรมทั้งฝ่ายอิฏฐารมณ์ซึ่งทำให้จิตใจเกิดความรู้สึกยินดี และฝ่าย อนิฏฐารมณ์ อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ได้แก่ ความเครียด โรคความวิตกกังวลทางสังคม โรคซึมเศร้า สภาพที่เกิดขึ้นนี้ล้วนมีเหตุปัจจัยมาจากสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิต ปัจจุบันด้านทางกายภาพ สังคม

สภาวะการณ์ที่เลวร้าย คือ การก่อให้เกิดความชื่นชมยินดี สภาพการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ที่กล่าวสถานการณ์ทางสังคม กล่าวการถูกจับตามองจากคนในสังคม เป็นความกลัวที่เกิดขึ้นเมื่อต้องเผชิญหรือแสดงพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งในสถานการณ์ทางสังคมการใช้ชีวิตประจำวัน การทำงาน การเรียน เป็นต้น (จันทร์ธรีภา แสงทรัพย์ และคณะ, 2560)

สาเหตุหลักก็คือความรู้สึกของแต่ละคนที่ต้องประสบกับโลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณ์ และฝ่ายอนิฏฐารมณ์ที่เกิดขึ้นนั้น เพราะเมื่อฝ่ายอิฏฐารมณ์เกิดขึ้น คนส่วนมากก็มักมีความยินดีปลื้มใจยึดติดเพลินอยู่ในอิฏฐารมณ์ ไม่ได้พิจารณาตามความเป็นจริงว่า ทุกสิ่งมีเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ไม่ได้เตรียมใจไว้กับการเปลี่ยนแปลง และต้องเข้าใจความหมายของโลกธรรม ว่ามีลักษณะอย่างไร ไม่ใช่ว่าแค่นั้น ต้องเข้าใจว่าไม่มีอะไรหลีกเลี่ยงได้ เกิดขึ้นได้ทุกกาลเทศะ เกิดกับบุคคลทุกเพศทุกวัยไม่ว่ายุคไหนสมัยไหนก็ตามชาติไหน ศาสนาไหนประสบด้วยกันทั้งนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552: 27)

เมื่อถูกโลกธรรมมากระทบทั้งฝ่ายอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ การใช้สติ ใช้สมาธิความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งที่มากระทบมีทางเดียว คือต้องใช้สติกลับทบทวน ใช้ปัญญาไตร่ตรองในที่สุดเราก็ชนะตัวเองได้ อยู่ในโลกธรรมได้อย่างไม่ทุกข์ต่อไปการมีชีวิตในโลกใบนี้แน่นอนต้องพบเจอสิ่งที่ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552: 60)

พระพุทธรูปทรงเน้น คือ การดำรงจิตตั้งมั่นไม่ให้หวั่นไหว โดยใช้โยนิโสมนสิการในการพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงเกี่ยวกับโลกธรรมนั้นโดยมีพระพุทธรูปทรงใช้ประโยชน์ ในส่วนของการเป็นกัลยาณมิตรคอยให้คำแนะนำแก่พระสาวก อุบาสกอุบาสิกา แต่ในสังคมปัจจุบันปัญหามีมากขึ้น มีความละเอียดอ่อนต่อสภาพจิตใจคนในทุกวันนี้มากขึ้น บริบทของคนในยุคปัจจุบันแตกต่างจากยุคปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง การที่คนจะเข้าถึงธรรมเพื่อน้อมนำไป จงใช้สติปัญญามั่นพิจารณาอยู่เนื่อง ๆ ว่า สิ่งใดมีสิ่งใดเกิดขึ้น ก็ต้องมีเสื่อมไปเป็นของธรรมดา เหมือนโลกธรรมทั้ง 8 ประการ เราเกิดมาเป็นมนุษย์ ทุกคนจะต้องตกอยู่ในโลกธรรม 8 กันถ้วนหน้า จะได้ไม่ต้องเศร้าโศกเสียใจเป็นทุกข์ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างเป็นสุข (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552: 27)

6. สรุป

ทุกคนในโลกเรา ล้วนหนีความจริงไม่พ้น ไม่ว่าจะหลบไปอยู่ที่ไหน ๆ ก็ตาม โลกธรรม 8 ประการ เป็นสัจธรรมที่ทุกคนจะต้องพบอย่างแน่นอน ไม่ว่าจะมียศฐานะมีตำแหน่งใหญ่โตเพียงใดก็ตาม เมื่อเราผิดหวังไม่สมหวังในชีวิตหน้าที่การงาน แม้จะสู้ทำดีที่สุดแล้วก็ตาม เราก็ควรจะนำเอาความเสียใจนั้นมาเป็นกระสายยารักษาใจของเรา ตามหลักของโลกธรรม 8 คือภาพที่ทุกคนในโลกนี้จะต้องพบ

เจอ เมื่อมีหลายคนเราก็จะพอใจเพลิดเพลินจนขาดสติปัญญา เราต้องไม่ขาดสติ และหมั่นพิจารณาว่ามันไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืนสักวันหนึ่งมันก็จะจากเราไป คนเราพอมียศมีตำแหน่งก็มักจะหลง หยิ่งผยอง เราต้องมีสติพิจารณาตามความเป็นจริงว่าที่เขาให้ตำแหน่งเรามากก็เพราะเขาเห็น ว่าเรามีประโยชน์ เมื่อวันหนึ่งข้างหน้ามีคนเก่งกว่าเรา หรือเราหมดประโยชน์ เขาก็จะปลดเราออก คนเราส่วนมากบ้ายอ พอมีคนยกย่องสรรเสริญเข้ามักจะหลง หลงตัวเอง คิดเข้าข้างตัวเอง เราต้องใช้สติพิจารณาว่าที่เขายกย่องสรรเสริญเราวันนี้ เพราะเขาได้ประโยชน์จากเราแต่วันหนึ่งข้างหน้าเราก็จะไม่มีประโยชน์สำหรับเขา ในยามมีความสุข คนเรามักจะประมาท เพลินในสุข เราต้องใช้สติปัญญาพิจารณาให้ถ่องแท้ถึงเหตุปัจจัยว่า วันหนึ่งข้างหน้าความสุขที่เราได้รับอยู่นี้อาจจะกลายเป็นความทุกข์หรือเมื่อปัจจัยที่ทำให้สุขหมดไป เราก็จะพบกับความทุกข์ เมื่อขัดสนคนเรามันจะโทษโชคความสนา แต่ทางที่ถูกเราต้องพิจารณาให้ถ่องแท้ว่าที่เราขัดสนไม่มีลาภนี้เพราะอะไร เราทำดีที่สุดแล้วหรือยัง เมื่อมียศมีคือนับหน้าถือตา พอเสื่อมยศก็หมดคนที่จะนับหน้าถือตา เราก็ไม่ควรจะโศกเศร้าเสียใจ ควรจะพิจารณาด้วยสติปัญญาตามความเป็นจริงว่า เมื่อมีประโยชน์ กับเขาอยู่เขาก็จะนับหน้าถือตา พอหมดราคาเขาก็ย้ายนินทาทุกคนในโลกนี้ไม่มีใครต้องการให้คนอื่นนินทา แต่ก็ไม่มีใครไม่ถูกนินทา แม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังถูกนินทา เราควรทำใจให้สงบว่า การนินทาเป็นโลกธรรม คนไม่ถูกนินทาไม่มีในโลกนี้ เขา นินทาเราตัวเขาก็ถูกคนอื่นนินทาเช่นกัน ไม่มีใครในโลกนี้ที่ต้องการความทุกข์ ทุกคนต่างก็ปรารถนาความสุข แต่สุขทุกข์เป็นโลกธรรมที่ทุกคนจะต้องพบ เมื่อความทุกข์วิ่งเข้ามาหา เราต้องใช้สติปัญญาพิจารณาให้เห็น จริงตามเหตุปัจจัยของมันว่า เพราะเราทำได้ ยังไม่ดีพอจึงมีความทุกข์เกิดขึ้น เพราะเรายังไม่เก่งพอจึงมีความทุกข์ตามมา เมื่อเรากำจัดต้นตอความทุกข์ได้ ความสุขก็จะเกิดขึ้น

การพิจารณาโลกธรรมตามความจริง ย่อมเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับจิตใจ เมื่อเกิดความเศร้า ความผิดหวังขึ้น ก็ย่อมจะช่วยบรรเทาความเศร้าเสียใจได้ และสามารถฝ่าปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ สร้างสรรค์ชีวิตให้มีความสุขได้ ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่เราผิดหวังไม่สมหวัง เราควรพิจารณาตามหลักของ “โลกธรรม 8” แล้วยึดเอาความเป็นจริง เป็นปัจจัยเยียวารักษาใจของเราให้หายทุกข์เหมือน “หนามยอกเอาหนามบ่ง” หากทำได้เช่นนี้แล้วเราก็ม่อมจะสามารถนำ นาวาชีวิตฝ่าคลื่นฝ่ามรสุมไปได้อย่างแน่นอน

7. เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2525). พระไตรปิฎก ไทย (ฉบับหลวง) เล่มที่ 25 สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-
ธรรมบท-อุทาน-อติวุตตกะ-สุตตนิบาต. สืบค้น 11/09/2565. เข้าถึงได้จาก
<https://etipitaka.com>
- กรมการศาสนา. (2564). พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ. โลกธรรม 8. สืบค้น 11/09/2565. เข้าถึงได้จาก
<https://th.wikipedia.org>.
- กรมการศาสนา. (2565). พระไตรปิฎกไทย (ฉบับหลวง) เล่มที่ 23. สืบค้น 11/09/2565. เข้าถึงได้จาก
<https://etipitaka.com>
- กัลยาณมิตรเพื่อแท้สำหรับคุณ. โลกธรรม 8. สืบค้น 11/09/2565. จาก
https://kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=15432
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน. 2554. สืบค้น 11/09/2565. เข้าถึงได้จาก
<https://dictionary.orst.go.th/>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย 45 เล่ม. ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ราช
วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ 10. พ.ศ. 2546. สืบค้น 11/09/2565. จาก
http://84000.org/tipitaka/dic/v_seek.php?text=%C2%C8_
- จันทร์ธิดา แสงทรัพย์ และคณะ. (2560). แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการอยู่กับโลกธรรมใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 6 (2), 585-600.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร:
ผลิธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ 11.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.